

2.8 Enkele faunistische aspecten

2.8.1 Algemeen

De faunistische kwaliteiten van het Dwingelderveld zijn overwegend matig tot slecht bekend. Slechts van enkele diergroepen zoals vogels, loopkevers, vlinders, sommige amfibieën en reeën is gedetailleerdere kennis betreffende het voorkomen en de verspreiding voorhanden.

Van andere soorten zoals vos, haas, konijn, bunzing, hermelijn, wezel, egel, eekhoorn, ringslang, adder, kleine hagedis, bruine kikker, heidekikker en bruine pad is bekend dat ze in het Dwingelderveld aanwezig zijn. Meer informatie ontbreekt vaak.

Binnen het rangordemodell neemt de fauna de laagste plaats in. Dit betekent onder meer dat de totale milieuvariatie die door de andere landschapscomponenten bewerkstelligd wordt, het best tot uitdrukking zou komen in de faunistische variatie. Een goede methode om deze variatie vast te leggen is nog niet voorhanden, zodat het karteren van verspreidingspatronen meestal ophoudt bij de vegetatie. Zo ook bij dit onderzoek. Toch hebben we gemeend enige aandacht aan de fauna te moeten besteden en wel vanuit twee oogpunten:

- nagaan in hoeverre faunistische elementen de verschillende landschapstypen mede van elkaar onderscheiden;
- aangeven welke specifiek faunistische waarden in het Dwingelderveld voorhanden zijn die daardoor een verder argument vormen voor de bescherming van dit gebied en mogelijk bij het formuleren van beheersmaatregelen van belang zijn.

Daarbij hebben we ons tot drie groepen beperkt: de loopkevers en de vogels, terwijl in paragraaf 2.9. nog enkele faunistische aspecten aan de orde komen bij de bespreking van de hydrobiologie van vennen, plassen en pingo's.

2.8.2 Loopkevers (dr. P.J. den Boer)

In het onderzoek naar de aantalsfluctuaties, handhaving en vestiging van loopkeverpopulaties dat door het biologisch station Wijster sinds 1959 wordt uitgevoerd, speelt de heide van het Dwingelderveld een belangrijke rol. Allereerst omdat populaties die een groot en vrijwel ononderbroken woongebied tot hun beschikking hebben, een gegeven vormen dat op slechts weinig plaatsen in ons land nog kan worden bestudeerd. Daarnaast zijn vooral de nattere delen van het heideveld bijzonder kenmerkend voor een binnen dit deel van West-Europa vrijwel verdwenen langschaps-type. Overigens zijn voor de loopkevers (en voor oppervlakte- en bodemfauna in het algemeen) niet de allernatste delen, zoals de slenken en venen, de belangrijkste, maar meer de natte-vochtige heiden op grondmorenen. Deze wat hoger gelegen delen kunnen een overmaat aan water meestal redelijk goed afvoeren, zodat de milieuomstandigheden in het seizoen voor loopkevers daar minder wisselvallig zijn. Hier vinden we soorten als de boreo-montane *Agonum ericeti*, die buiten Drenthe in ons land slechts in enkele veenmosveentjes in Twente is aangetroffen. Buiten Neder-

land is de soort alleen bekend uit zure veenmosvegetaties (vooral in oude hoogvenen) in Scandinavië en Noord-Duitsland, en verder uit een aantal montane hoogvenen in Midden-Europa. Daar de soort brachypteer is (vleugels rudimentair), verbreidt ze zich slecht en wordt daardoor ernstig bedreigd in haar voortbestaan door de voortdurende afname van geschikte habitats en de sterke isolatie van de nog aanwezige woongebieden. In Drenthe wordt deze soort nog gevonden in enkele veenresten bij Zwarte Meer en Dalerpeel, in een paar veenmosveentjes bij Wijster, maar vooral in de dopheidevegetaties van het Dwingelderveld, dat door zijn grote oppervlakte waarschijnlijk het laatste enigszins betrouwbare refugium van deze soort in ons land vormt.

Naast *Agonum ericeti* treffen we in natte-vochtige heiden van het Dwingelderveld nog een aantal karakteristieke soorten aan, zoals de zeer zeldzame *Agonum krychnicki* en *Agonum obscurum*. Naast deze drie aan natte heiden gebonden *Agonum*-soorten treffen we daar dikwijls in grote aantallen twee andere soorten aan, die vrijwel beperkt zijn tot heiden - maar dan niet alleen de natte - namelijk *Bradycellus ruficollis* (= *similis*) en *Trichocellus cognatus*, waarvan de laatste in Nederland ongeveer de zuidgrens van zijn subboreale areaal bereikt. Hetzelfde geldt voor de boreo-montane *Cymindis vaporariorum*, die echter in veel kleinere aantallen wordt gevangen.

Naast deze loopkeversoorten van natte-vochtige heiden zijn nog vijf groepen te onderscheiden, die meer of minder talrijk en/of regelmatig in het Dwingelderveld kunnen worden aangetroffen. Bij elkaar betreft dit een kleine 60 soorten:

- a. soorten van het cultuurland, die meestal tijdelijk populaties op de heide vestigen;
- b. soorten van schrale graslandvegetaties; soorten, vooral *Amara*'s en bijv. *Pterostichus diligens*, die we vooral in de dikwijls uitgestrekte pijpestroojevelden vinden;
- c. soorten van tijdelijk geïnundeerde plaatsen (zoals oevers van plassen en venen): 4-8 soorten, waarvan de Oosteuropese *Amara famelica* waarschijnlijk de interessantste is;
- d. soorten van al of niet begroeid stuifzand;
- e. soorten van heide die geen voorkeur hebben voor de nattere delen en waarvan een aantal ook in het cultuurland leeft.

De onder d. en e. genoemde groepen bevatten te zamen meer dan de helft van het aantal loopkeversoorten dat op het Dwingelderveld gevonden wordt. Hieronder zijn enkele biologische kostbaarheden die we nader zullen bespreken.

Allereerst *Bembidion nigricorne*, een kleine, brachyptere loopkever, waarvan het areaal beperkt is tot de landen rondom de Noordzee. Evenals de hier aanwezige *Trichocellus*- en *Bradycellus*-soorten en de stuifzandsoort *Amara infima* (dimorf met 1,3% gevleugelden) plant *Bembidion nigricorne* zich vooral in de winter voort. Op de opgestoven delen vinden we verder de brachyptere en vooral tot Oost-Europa beperkte *Cymindis macularis* en sinds 1964 ook de boreo-alpine *Miscodera arctica*. In 1963 werd de laatste soort tegelijkertijd op verschillende plaatsen in het oosten van het land voor het eerst binnen onze grenzen aangetroffen. Sindsdien is het een blijvend - hoewel zeldzaam - bestanddeel gebleven van de loopkeverfauna van opgesto-

ven zand, ook in het Dwingelderveld. Verder verdient de goudgroene *Carabus nitens* bijzondere vermelding, niet alleen omdat het waarschijnlijk onze mooiste en uiterlijk meest opvallende loopkever is, maar vooral omdat hij ernstig in zijn voortbestaan wordt bedreigd. In Duitsland schijnt *Carabus nitens* al te zijn uitgestorven en hier werd hij sinds 1966 nog slechts incidenteel aangetroffen. Als tamelijk kenmerkende heidesoorten - vooral voor het Dwingelderveld - dienen ten slotte nog te worden vermeld: *Harpalus fuliginosus* (vooral in heidemozaïekvegetaties), *Olisthopus rotundatus*, *Metabletus foveatus*, *Amara equestris* en de zeer zeldzame *Cicindela germanica* (brachypteer).

Het zal zijn opgevallen dat de loopkeverfauna van het Dwingelderveld vrij veel noordelijke elementen herbergt. Dit geldt niet alleen voor loopkevers, maar voor vrijwel alle plante- en ongewervelde diergroepen uit dit gebied (in de afgelopen 20 jaar werden daar bijv. nog twee voor ons land nieuwe, opvallend staalblauwe haantjes ontdekt: *Haltica brittani* op struikheide en dopheide en *Haltica ericetorum* op dopheide; beide zijn slechts bekend uit Noordwest-Europa, vooral Schotland). De biologische waarde van dit gebied is dan ook niet alleen gelegen in de aanwezigheid van de elders bijna verdwenen natte heidevelden en in de oligotrofe plassen, maar evenzeer in zijn geografische ligging, waardoor de flora en fauna wezenlijk verschilt van die in andere heidegebieden in Nederland.

2.8.3 *Vogels (drs. A.J. van Dijk)*

Voor veel vogels vormt het Dwingelderveld een vrijwel onmisbaar onderdeel van hun leefgebied of zijn ze er voor een belangrijk deel van hun leven van afhankelijk. Zo brengen broedvogels er hun jongen groot en vinden winter- en trekvogels op het Dwingelderveld voldoende van hun gading om de winter door te komen of om reserves aan te leggen voor de trek naar broed- of overwinteringsgebieden.

Bij de beoordeling van het belang van het Dwingelderveld voor vogels zijn een aantal ontwikkelingen gedurende de afgelopen eeuw van belang geweest. Zo zijn

heidevelden met venen, vennen, plassen en stuifzanden in de loop van de 20e eeuw schaars geworden, en als gevolg daarvan zijn ook typische vogels van dit landschap schaars of plaatselijk al uitgestorven. Door ontginning en bebossing daarentegen ontstonden in dezelfde periode nieuwe landschapstypen met vaak bijzondere overgangssituaties, waarin zich een deels nieuwe vogelbevolking kon ontwikkelen. Door meer recente ontginningen, ontwatering, intensivering in de landbouw, aanleg van wegen en verblijfsrecreatieterreinen en verder door de milieuverontreiniging en biotoopvernietiging in het algemeen, is echter ook veel verloren gegaan.

De ontwikkeling van het Dwingelderveld steekt hier gunstig bij af, zoals uit het hiernavolgende zal blijken. Bij de beschrijving zal de nadruk liggen op de functie en het belang van het Dwingelderveld voor broed-, winter- en trekvogels. De samenstelling en (mogelijke) ontwikkeling van de vogelbevolking zal daarbij gerelateerd worden aan de variatie in het landschap, aan de waterhuishouding en het beheer.